

ВІДГУК

опонента на дисертацію

Лисинюк М. В. «Мова як форма буття української культури»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 034 – культурологія

Дискусії навколо української мови, маючи науковий і політичний характер, одночасно сприяли поглибленню культурологічних уявлень про неї. Попри численні цензурні заборони, виходили друком українськомовні літературні твори різних жанрів, їхнє видання та поширення набуло вагомого значення у контексті українського руху, трансляції української культурної ідентичності в суспільстві. Все ж, якщо конфронтаційний дискурс в сучасній Україні викликає агресію, від якої гинуть люди, які є носіями своєї материнської мови, отже науковці повинні пропонувати механізми поширення сучасних альтернативних ідей щодо її захисту.

Означена проблема є досить новою для культурології, на відміну від лінгвістики і філософії, де сформовано широке уявлення про різні аспекти вивчення мови. Від початку 1990-х рр. з'явилося чимало публікацій, в яких висвітлюється роль позамовних чинників у розвитку української мови, широкий діапазон взаємин української мови з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами. Проте проблема розгляду мови як феномена культури в сучасній культурології залишається однією з украй мало опрацьованих тем. Отож, дослідження культурно-історичного контексту становлення української літературної мови є актуальним, сприятиме накопиченню нових фактичних знань, необхідних для вироблення об'єктивної концепції її розвитку, для об'єктивного висвітлення історії взаємин української мови зі співтериторіальними мовами та мовами культурної орієнтації тощо.

Д. Ліхачов вважав, що культура кожного народу має право на збереження своєї мови як основного засобу вираження і збереження духовно-

моральної своєрідності нації, форми побутування національної самосвідомості як носія культурних норм, цінностей та ідеалів. Визнання діалогового характеру культури призвело до усвідомлення М. Бахтіним необхідності звернення уваги на культуру і мови у розумінні світу.

Дисертантка якраз звертає увагу на зв'язок мови і культури, що здійснюється на основі репрезентативної функції мови. Таку функцію мови здобувачка називає етнокультурною. Наявність цієї функції, на думку М. Лисинюк, надає мові культурного змісту й обґрунтовує її в якості одного з критеріїв етнокультурної ідентичності. Далі дисертантка доводить, що функції мови, які мають безпосереднє відношення до етнокультурної ідентичності, полягають у зберіганні культурних цінностей у формах письмовій та усній мові, переданні скарбів національної культури з покоління в покоління і формуванні людини шляхом створення особливого бачення світу і менталітету. І це цілком правильно, однак звертає на себе увагу потреба все ж проаналізувати погляди, теорії на мову як етнічну ознаку, оскільки існують точки зору, згідно з якими, деякі науковці вважають що національну мову не варто охороняти, вважаючи що не мова зберігає національну культуру, а традиції і звичаї.

Трансформація, осучаснення традицій і боротьба глобалізаційного світу за людські душі змушує гостріше реагувати на різноманітні «псевдосвободи» у розрізі мовної компоненти. Шлях від реального світу до поняття і далі до словесного вираження є різним у різних народів, – пише С. Тер-Мінасова, – що обумовлено відмінностями історії, географії, особливостями життя цих народів, і, відповідно, відмінностями розвитку їх суспільної свідомості. Оскільки наша свідомість обумовлена колективно (...всім тим, що... визначено словом «культура» в його широкому, етнографічному сенсі) та індивідуально (специфічним сприйняттям світу ...), то мова відображає дійсність не прямо, а через два зигзаги: від реального світу до мислення і від мислення до мови». Зокрема, українська лексема «хата» – це древньоіндійська «Ха» – душа, «Та» – батько: хата – душа батька.

Дисертантка слушно зазначає, що цивілізаційні концепції та пов'язані з ними трактування мовної проблематики не дають достатніх методологічних інструментів для аналізу труднощів і взаємозалежностей цивілізаційного і лінгвістичного процесів, що спонукає до глибшого дослідження проблеми взаємодії мови і культури. Цей аспект частково розкрито у зв'язку з визначенням ролі мови у науковій, міфологічній і релігійній картинах світу. Безперечно, мовна картина світу – специфічна система, яка визначається двома основними детермінантами: закони мови, а також характер і зміст картини світу. Зокрема, характер мовної картини світу залежить від основних ознак і функцій типу картини світу і сприяє формуванню і закріпленню цих ознак. На підставі цього дисертанткою зроблено висновок, що мова, як спосіб інтерпретації картини світу і комунікації в процесі створення, передання й освоєння картини світу, є умовою функціонування останньої. Також стверджується, що мовна приналежність й етнічне походження – явища неоднакові, хоча й часто збігаються, що припускає використання етнолінгвістичної класифікації як важливого положення у пошуку універсального принципу класифікації народів.

Дисертанткою розглянуто укази і розпорядження російського самодержавства і російської церкви у XVII–XIX ст. про обмеження і заборони вживання української мови, які стали одними із чинників поступового поглинання українських земель, ліквідації основ національно-культурного життя та адміністративної автономії України. А також наголошено, що активізація українського руху у другій половині XIX ст. наштовхнулася на суворі заходи з обмеження вживання української мови, остаточно закріплені Валуєвським циркуляром й Емським указом, що призвело до тимчасової дезорганізації українського руху в Наддніпрянщині. Однак, уже наприкінці 50-х рр. XIX ст. російські «інтелектуали» змушені були де-факто визнати самостійний розвиток української мови, щоправда, переорієнтувавшись на доказування її непотрібності. Незважаючи на тривалий лінгвоцит, українська мова все ж отримала потужний стимул для

свого розвитку в контексті українського націєтворення загалом та у творчості українських письменників і поетів, яка стала одним із визначних консолідуючих чинників українського суспільства.

У дисертації докладно вивчено питання про діяльність українських письменників і поетів ХІХ ст. із розвитку та популяризації української мови як однієї з умов формування національно-культурної ідентичності. Однак, звертають на себе увагу певні недоліки, які, щоправда, не применшують цілісності здійсненого дослідження.

Так, описуючи репресивні заходи по відношенню до української мови з боку руської православної церкви, зобов'язанню священиків «виголошувати проповіді церковно-слов'янською мовою з російською вимовою: «голосом, свойственным российскому наречию», задля об'єктивності варто було б звернути увагу на теорії походження української мови, зокрема літературної. А також оцінити вплив церковнослов'янської мови на розвиток української писемності в ХVІІІ–ХІХ ст., адже значний обсяг обрядово-релігійної, а також поетично-урочистої лексики становлять церковнослов'янізми. Згадати важливість православних писемних пам'яток як джерела вивчення історії східнослов'янських мов взагалі і української мови зокрема.

Також варто було б продовжити тему картин світу, паралельно з історією політичних репресій мови згадати про трансформації в науковій і мовній картині світу, хоча б наскрізно про знакові міфологеми, етнолексеми тощо, в яких закодовано і збережено автентичний дух, характер, ідеологію та світогляд пращурів. Бо такі літературні пам'ятки на ряду з прозою і поезією ніби ланцюжком пов'язують нас із попередніми поколіннями і є невичерпним джерелом інформації про культурну та історичну пам'ять наших пращурів.

Висловлені зауваження мають характер побажань і не применшують актуальності, новизни та наукової цінності роботи.

Робота М. В. Лисинюк достатньо апробована як у формі публікацій у фахових виданнях, так і у виступах на наукових конференціях різних рівнів.

Дисертація та публікації за її темою відображають зміст дослідження та відповідають вимогам МОН України. Матеріали дисертації можуть знайти застосування у освітній та організаційній діяльності.

Отже, дисертація «Мова як форма буття української культури» має завершений, цілісний, авторський характер, відповідає всім вимогам, а її автор – **Лисинюк Марина Віталіївна** – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 – культурологія.

Офіційний опонент:

кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри арт-менеджменту та івент-технологій,
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв

В. П. Дячук
17.02.2020р.

Підпис доц. В.П. Дячук засвідчую,

Перший проректор,
Проректор НАКККІМ

С. В. Іванов